

'Stichting Ter

Navolging Tiel'

Stichting tot Instandhouding van Historische Begraafplaatsen in Tiel en Omstreken

Nieuwsbrief Mei 2017

Rectificatie

De Open Dagen op Ter Navolging en de Joodse Begraafplaats in Tiel in het kader van de **Week van de Begraafplaats** zijn op zondag **28** mei en zondag **4** juni 2017.

Beste mede Navolgers,

In deze Nieuwsbrief aandacht voor het verleden, het heden en de toekomst. Wij hopen u op een van onze bijeenkomsten, klusmomenten en / of Open dagen' (de Week van de Begraafplaats, Open Monumentendag en Burendag), te mogen ontmoeten.

Over de Week van de Begraafplaats is een Persbericht opgesteld dat als bijlage is opgenomen.

Zoals u wellicht weet ontvangt onze stichting geen structurele financiële bijdragen voor het herstel van de grafmonumenten. Wij 'doen het' vooral met incidentele bijdragen vanuit de gemeente Tiel, én de onvolprezen inzet van 'Van Luijn Natuursteen' en 'De Steen' met Michiel en Joost van Luijn alsmede 'Aanpak' van Rob Herkströter, en last but zeker niet least al onze vrijwilligers.

*Ook uw financiële steun is meer dan welkom op **NL15 ABNA 050 763 5434**.*

*Onze Stichting heeft de **Culturele ANBI status***

Voor donateurs van culturele ANBI's geldt een extra giftenaftrek:

***Particulieren** mogen in de aangifte inkomstenbelasting **1,25 keer** het bedrag van de gift aftrekken. **Ondernemingen** die onder de vennootschapsbelasting vallen, mogen **1,5 keer** het bedrag van de gift aftrekken in de aangifte vennootschapsbelasting.*

'Week van de Begraafplaats' thema 'Duurzaamheid'

De **zondagen 28 mei** en **4 juni 2017** is **Ter Navolging** geopend van **12 – 17 uur**.

Op 28 mei vindt om 12.00 uur de officiële opening plaats op Ter Navolging. Dit met de tentoonstelling met 'duurzame sculpturen' van **Michiel van Luijn** en **Rob Maigay**. Michiel van Luijn, in Tiel en daarbuiten ook bekend als steenhouwer, toont op deze tentoonstelling hergebruikte grafmonumenten. Na het aflopen van een bepaalde termijn worden grafmonumenten vaak verwijderd en vervolgens vernietigd. Maar er zijn ook eigenaren die er voor kiezen het monument 'een tweede leven te geven'. Michiel van Luijn toont welke mogelijkheden daartoe bestaan. Daaraan is overigens een hele pagina gewijd in het laatste nummer van het 'funeraire vakblad' Terebinth.

Van de internationaal bekende en onlangs overleden Rob Maigay was vorig jaar werk te zien in het Stroomhuis te Neerijnen. Van hem zijn drie sculpturen te zien.

Deze hedendaagse kunstwerken, geplaatst op het strooiveld, contrasteren daarmee 'op afstand' met de soms eeuwenoude grafmonumenten op het zuidelijke deel.

Om **14.00 uur** wordt een **rondleiding** op **Ter Navolging** verzorgd met aansluitend om **15.30 uur** een rondleiding op de **Joodse begraafplaats**. Deze is **vanaf 15.15 uur** geopend. De afsluiting vindt plaats op 17 uur op Ter Navolging.

Op beide locaties zijn kleine tentoonstellingen met portretten van en toelichtingen op hen die er begraven liggen, historische voorwerpen en grafregisters.

Na vele decennia aan de vergetelheid onttrokken zijn het fonteintje en de gevelsteen van de voormalige Tielse Synagoge uit ca. 1837, indertijd door museumconservator Peter Schipper letterlijk uit de puincontainer gered, weer voor het publiek zichtbaar.

Samen met enkele tientallen foto's en afschriften van documenten alsmede enkele voorwerpen wordt een beeld geschetst van de Joodse gemeenschap van Tiel van weleer. Met daarbij een accent op wat er met de 59 leden tellende Joodse Gemeente van Tiel gebeurde tijdens de Tweede Wereldoorlog. Dat met dank aan Ben Manassen, Peter Schipper en Tjeerd Vrij.

Actuele gebeurtenissen

Na grondig herstel is de grote graftombe van Hoekstra (met de marmere Bijbel, na de entree rechtsaf en dan aan de linkerhand) teruggeplaatst op een betonnen plaat. Een deel van het oorspronkelijke fundament van het enkele tonnen zware monument, een aantal spoorbuisen, kon daarbij worden behouden. De enkele duizenden kilo's zware tombe is gereinigd wat ook, maar dan op de werkplaats van Van Luijn, gebeurde met de banden en de palen die ook werden hersteld.

Na het terugplaatsen werden, tijdens de Klusdag zaterdag 13 mei, voor een deel nieuwe kettingen opgehangen, grind gestort en als bekroning de marmere Bijbel teruggeplaatst. Vanaf nu zijn de volledige tekst op de sokkel en die op de opengeslagen Bijbel leesbaar.

Rond de beide graven van de familie De Kok, tegenover Küthe, is op de Klusdag 13 mei het al sinds decennia verdwenen hek gereconstrueerd. Tot voor kort herinnerden daaraan slechts een paar paaltjes. Aan de nazaten is vervolgens toestemming gevraagd het dubbelgraf weer in oude luister te herstellen door heen reconstructie. Na verleende toestemming is het werk opgepakt.

Op basis van voorbeelden en met gebruikmaking van door een begraafplaats in Apeldoorn geschonken en daar voor verwijdering klaar staande oude hekken, kon door Gerard en Raymond een passend 'ledikant' worden geconstrueerd.

Nu het links daarvan liggende graf van Van Willigenburg weer is voorzien van originele buizen is het herstel van dit gedeelte van Ter Navolging afgerond.

- Achter de beide uit de 16^e eeuw daterende en oorspronkelijk uit de St. Maartenskerk afkomstige grafzerken van de familie Van Lidth de Jeude liggen een paar zeer vervallen zerken. Daaronder die van Colonel G.W. van Winsheijm die in 1831 meevocht in de 10-Daagse Veldtocht. Deze zerken zijn zover bloot gelegd dat zij bij de volgende Klusdag kunnen worden herplaatst en gelijmd.
- Het herstel van de grote graftombe van Küthe is nu ook afgerond: de tekst is leesbaar geworden dankzij een bijzonder procedé én de fijne hand van schilder Rick. Ook Mariken heeft gezorgd voor de leesbaarheid van andere steles en zerken.
- Aan het herstel van het familiegraf van Spiering wordt momenteel gewerkt. Verwacht wordt dat het herstel eind 2017 zal zijn afgerond.

- In het baarhuisje op Ter Navolging kan, dankzij de medewerking van de familie Tydeman, door middel van oude foto's, gemaakt tussen 1902 en 1938, een kijkje worden genomen in het Ambtmanshuis uit de tijd dat het nog werd bewoond. Zoals bekend is het pand nu het bestuurscentrum van de gemeente Tiel.
- Inmiddels zijn de teksten en afbeeldingen op alle grafmonumenten weer leesbaar geworden en is nu een koppeling mogelijk met het alfabetische grafregister op Ter Navolging. Overigens niet in een definitieve versie: er wordt vrijwel wekelijks 'bijgespijkerd'!
Een eerste (nog verre van volledige) versie van het grafregister op rij is ook aanwezig. Het register telt nu al tegen de 400 A4-tjes en aal uiteindelijk ,eer dan 1.000 pagina's beslaan. Dat inclusief de beschrijving van de monumenten en een toelichting, en waar mogelijk afbeeldingen, van die er begraven liggen.
- Op de Joodse Begraafplaats is nu zowel een grafregister op alfabet als op rij (met dank aan het NIK) beschikbaar. Ook is er een Tijdlijn aanwezig van ca. 1450 tot heden.

Volgend jaar 2018

- Is het 20 jaar geleden dat onze Stichting tot instandhouding van Historische Begraafplaatsen in Tiel en Omstreken, sinds 2016 met de werktitel 'Stichting Ter Navolging Tiel', werd opgericht
- Is het 150 jaar geleden dat het Metaheerhuisje en uitbreiding van de Joodse Begraafplaats gereed kwamen
- Wordt de ca. 10 jaar geleden gestarte omslag 'Van Bramenparadijs tot Historische Begraafplaats Ter Navolging Tiel' op hoofdlijnen afgerond.
Dan zijn (wellicht nog op een enkele na) alle grote historische grafmonumenten hersteld en / of voor de langere termijn behouden én zijn verreweg de meeste zerken en steles behouden voor verder verval (wegzakken respectievelijk omvallen).
Het plan bestaat daaraan een mini-symposium te wijden
- Is er weer een kans deel te nemen aan de 'strijd' om de Gouden Terebinth.
In 2016 kwamen wij tevoorschijn als beste (daaraan deelnemende) vrijwilligersorganisatie wat resulteerde in een inmiddels goed aangeslagen Gouden Treurwilg op de zuidelijke deel. De professionals van de Stichting Oude Groninger Kerken ging er met de wisseltrofee vandoor!
- Moet het herstel van het Metaheerhuisje op de Joodse Begraafplaats zijn afgerond om daarna ruimte te bieden aan een semipermanente tentoonstelling.

Bijzondere ontmoetingen

Soms zijn er bijzondere ontmoetingen op Ter Navolging. Onlangs ontmoetten wij toevallig een echtpaar dat met zorg het graf verzorgde van de in 1940 op Ter Navolging begraven Sonna Wage, toen 15 jaar jong en de oudste dochter van 'meester Wage'. Het bleken een jongere zus van Sonna te zijn met haar man: twee keer per jaar bezoeken zij het graf van Sonna. Vanaf nu is er op Ter Navolging 'Een gezicht gegeven aan Sonna', onderdeel van de expositie met portretten van en toelichting op de op Ter Navolging begraven personen.

Wist u dat

- ✚ **Wij nog steeds vrijwilligers én donateurs kunnen gebruiken!?**
- ✚ Er nog 3 majeure grafmonumenten wachten op herstel
 - Hoogendijk van Domselaar (constructie, metselwerk en hardsteen)
 - Blom (metselwerk)
 - Van Lidth de Jeude CC1 (zerken uit de 16e eeuw)
- ✚ Er dan nog enkele tientallen grafmonumenten gelift moeten worden omdat zij ernstig verzakt zijn of gelijmd om verder verval te voorkomen.

- ✚ De stichting zich sterk maakt voor het zeker bovengronds zoveel mogelijk intact laten van historische begraafplaatsen in Tiel én gedeelten op de andere begraafplaatsen met een historische waarde.
- ✚ Het bestuur van de stichting voortdurend afweegt of en zo ja in hoeverre, monumenten moeten worden hersteld. Standaard worden wel de effecten van de luchtvervuiling verwijderd die soms teerachtig qua substantie is.
- ✚ Ter Navolging de afgelopen weken weer een bloemenpracht liet zien met o.a. het bijzondere Bochtig Look. Dat breidt zich overigens steeds verder uit! Verder zijn er Taxus en Hedera bij geplant en is het maaibeleid aangepast aan de activiteiten op Ter Navolging. Helaas heeft de Buxus het zwaar door de heersende schimmelplaag.
- ✚ Uit een vanuit het Regionaal Archief Rivierenland beschikbaar gesteld register uit ca. 1927 is aanzienlijk meer inzicht verkregen in de staat van Ter Navolging rond die tijd. O.a. staat er vermeld wat voor soort gedenktekens er toen op de graven stonden. Uit dat overzicht blijkt verder dat de Grafkelder van Van Leeuwen 'overvol' is en dat daarin bijgezette personen zoals de viceadmiraal Uhlenbeck en zijn vrouw een zerk tegen die van Van Leeuwen hebben geplaatst. Het een en ander wordt verder onderzocht!
- ✚ Het pad op Ter Navolging is verbreed en verstevigd terwijl de Hedera langs de Lingedijk voor een deel naar boven wordt geleid om meer privacy te verkrijgen.
- ✚ Vrijwilligster Ans 10 keppeltjes heeft gehaakt voor onze mannelijke bezoekers aan de Joodse Begraafplaats. Zoals bekend moeten mannen van 13 jaar en ouder bij het bezoek aan een Synagoge en een Joodse begraafplaats het hoofd bedekt hebben.
- ✚ Door de (daarvoor verantwoordelijke) gemeente Tiel wordt ingezet op het herstel van het Metaheerhuisje. Er is sprake van vochtdoorslag op de gestukte muren waardoor deze niet gebruikt kunnen worden voor een semipermanente tentoonstelling. De oorzaak ervan is nu ontdekt en deze wordt deze zomer aangepakt. In samenhang daarmee wordt ook de muur rond de Joodse begraafplaats aangepakt.
- ✚ Ons werkbezoek aan de Synagoge en het Metaheerhuisje met Joodse Begraafplaats in Appingedam ons een voorbeeld heeft gegeven van wat er mogelijk is op het gebied van het bieden van het geven van informatie in een kleine ruimte.
- ✚ Wij een kijkje kunnen bieden in het bewoonde Ambtmanshuis in Tiel. Totdat het Polderdistrict er met zijn burelen in 1937 in trok was het een woonhuis. Dankzij de medewerking van de familie Tydeman kunnen wij een uniek kijkje geven in dit oorspronkelijk uit 1550 daterende pand waarin het bestuurscentrum van Tiel gehuisvest is.

Persbericht

Week van de Begraafplaats in teken 'duurzaamheid'.

Van zaterdag 27 mei tot zondag 4 juni staan tientallen begraafplaatsen in het teken van de Internationale Week van de Begraafplaats. Dit jaar met het thema 'duurzaamheid'. Op de historische begraafplaats Ter Navolging uit 1786 in Tiel wordt daaraan op een bijzondere manier invulling gegeven in de vorm van een 'confrontatie' tussen de honderden soms meer dan 200 jaar oude grafmonumenten met moderne kunst. Het bijzondere aan die moderne kunst is dat die voor een deel bestaat uit hergebruikte oude grafmonumenten waaraan door Michiel van Luijn op een bijzondere en unieke manier een nieuwe invulling is gegeven.

Duurzaam gebruik

De Tielse kunstenaar en steenhouwer Michiel van Luijn laat op Ter Navolging zien hoe duurzaam gebruik van oud materiaal mogelijk is. In overleg en met toestemming van de rechthebbenden krijgen 'afgeschreven' monumenten een nieuwe functie. Dat door ze, vaak in combinatie met ander materiaal, om te vormen tot een al dan niet functioneel kunstwerk. Zo kregen al verschillende afgeschreven zerken een nieuwe bestemming als tafels, stoelen of banken. Vaak bij nabestaanden thuis die daarmee een nieuwe band opbouwden met hun voorouders. Ook is Van Luijn een groot voorstander van het bij voorouders in een bestaand graf plaatsen van één of meer urnen.

Ter Navolging

Op Ter Navolging zijn daarvan enkele bijzondere voorbeelden te vinden uit medio de vorige eeuw. En daar toont Van Luijn regelmatig zijn tweede professie. Hij geeft oude monumenten, samen met Rob Herkströter van 'Aanpak' en de vrijwilligers van de stichting Ter Navolging Tiel een 'verlengd leven' door ze vanuit 'Van Luijn Natuursteen' te conserveren. Dit opdat ze de komende decennia het unieke karakter van deze oude begraafplaats mee blijven bepalen.

Expositie

Michiel van Luijn zal tijdens de Week van de Begraafplaats enkele voorbeelden laten zien van wat er mogelijk is. Daarvoor is het rond het strooiveld ingemaaide Zocher-pad op Ter Navolging een plek bij uitstek. Nadat daar begin zeventiger jaren van de vorige eeuw vele tientallen monumenten en graftrommels met grof geweld en groot materieel waren verwijderd ontstond er een groot grasveld met een enkel gespaard gebleven stele.

Door het plaatsen van de kunstwerken van Michiel van Luijn, later in de zomer aangevuld met sculpturen van Belgisch hardsteen van de onlangs overleden internationaal bekende kunstenaar Rob Maingay, komt een confrontatie van oud met nieuw tot stand. Daarmee wordt getoond dat ook afgeschreven grafmonumenten een beter lot kunnen krijgen dan te worden vernietigd.

Kaalslag.

Sinds mensenheugenis worden grafmonumenten in ons land, als gevolg van het niet verlengen van de betalingstermijn door nabestaanden, verwijderd, vernield, onder een laag aarde bedekt of omgedraaid met de tekst naar beneden. Dat ondanks het feit dat er geen directe relatie ligt tussen de bijdragen van de

nabestaanden aan het onderhoud van de begraafplaats: zij zijn immers zelf verantwoordelijk voor het onderhoud van het grafmonument!

Of de zerken worden afgevoerd, tot puin geslagen en vervolgens gebruikt als materiaal om wegen te verharderen. Mede door de afname van het aantal begrafenissen veranderen daardoor talloze begraafplaatsen in goeddeels lege rijen met aan het eind een aantal nieuwe graven. Een soort kaalslag dat vaak geen recht doet aan de opzet van de ontwerpers ervan.

Mede dankzij de inzet van Van Luijn en de vrijwilligers zijn op Ter Navolging enkele tientallen zerken en een enkele stele weer bovengronds gehaald of gereconstrueerd en daarmee zichtbaar gemaakt voor de bezoekers. Daaronder monumenten die door hun teksten invulling geven aan lacunes in de Tielse geschiedenis. Op twee manieren wordt daarmee het begrip 'duurzaamheid' op Ter Navolging in de praktijk gebracht: door behoud en door hergebruik.

Ter Navolging, gelegen op de hoek van de Stationsweg en de Lingedijk in Tiel, is in de Week van de Begraafplaats dagelijks toegankelijk met op de zondagen 28 mei en 4 juni tussen 12 en 16 uur verschillende rondleidingen en zijn er in het rond het baarhuisje kleine tentoonstellingen. O.a. met een tiental foto's van het interieur en de omgeving van het Tielse Ambtmanshuis tussen 1902 en 1933 en 'Een gezicht gegeven aan' waarin enkele tientallen personen die op Ter Navolging liggen worden geportretteerd in beeld en woord.

Joodse Begraafplaats

Op die zelfde zondag is ook de Joodse Begraafplaats in Tiel te bezoeken. Daar is ook een voorbeeld van 'duurzaamheid' te zien. Niet alleen worden er op Joodse Begraafplaatsen in beginsel nooit graven, en daarmee ook de monumenten verwijderd, ook kan dit jaar voor het eerst sinds lange tijd een aantal voorwerpen van historische waarde aan belangstellenden worden getoond. Bij de ingebruikname van de voormalige Tielse Synagoge als Moskee werden onder andere een bijna twee eeuwen oud fonteintje en de gevelsteen uit 1837 door opletende voorbijgangers met historisch besef uit de sloopafvalcontainer gered. Vervolgens werden deze objecten, bij gebrek aan ruimte, opgeslagen in het depot van het Tielse Museum. Onlangs zijn de objecten overgebracht naar het Metaheerhuisje op de Joodse Begraafplaats waar ze, samen met andere unieke historische objecten en documentatie over het Joodse leven in Tiel van weleer, voortaan zullen worden tentoongesteld.

Ter Navolging

- Open op de zondagen 28 mei en 4 juni 2017 12 – 16 uur
- Start rondleiding op Ter Navolging 14 uur;
- Start rondleiding op de Joodse Begraafplaats 15.30 uur

Meer informatie

06 53848185 of

info@ternavolgingtiel.nl of

post@vanluijnnatuursteen.nl